

Naujoji Europos Sąjungos skaitmeninės erdvės reglamentavimo sistema: Skaitmeninių rinkų aktas ir Skaitmeninių paslaugų aktas

Saulius Lukas Kalėda

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto absolventas
socialinių mokslų (teisės) daktaras
Europos Komisijos teisės tarnybos narys
Europos Komisija, B-1049 Briuselis, Belgija
El. paštas: Saulius.Kaleda@ec.europa.eu

2022 m. priėmus du Europos Sąjungos reglamentus – Skaitmeninių rinkų aktą ir Skaitmeninių paslaugų aktą – baigta teisės reforma, kuria siekiama kompleksiskai reglamentuoti svarbiausių skaitmeninių paslaugų teikėjų veiklą, įskaitant didžiųjų interneto platformas. Straipsnyje remiantis teismų praktika, mokslo doktrina, teisės aktų projektais ir kitais parengiamaisiais dokumentais analizuojama šių dviejų teisės aktų sąsaja, aptariami reikšmingiausi naujojo teisinio reguliavimo aspektai, taip pat teisės problemos, susijusios su jo taikymu ateityje. Straipsnyje pateikiama tik asmeninė autoriaus nuomonė.

Pagrindiniai žodžiai: Europos Sąjungos teisė, pagrindinių teisių apsauga, konkurencijos teisė, skaitmeninės paslaugos, interneto platformos.

New European Union's Regulatory Framework of the Digital Space: the Digital Markets Act and the Digital Services Act

With the adoption of two regulations in 2022, the Digital Markets Act (DMA) and the Digital Services Act (DSA), the European Union completed its digital services regulatory reform aimed at laying down horizontal rules applicable to the key providers of information society services, including large online platforms. Based on the legislative history, existing case law and the unfolding legal doctrine, this article examines links between the two legal instruments, key aspects of the new regulatory framework, as well as selected legal issues relating to its future application. All opinions expressed in this article are author's personal views.

Keywords: European Union law, protection of fundamental rights, competition law, digital services, online platforms.

Įvadas

Kai 1984 m. romane „Neuromancer“ („Neuromantikas“) W. Gibson'as panaudojo kiber(netinės) erdvės (*cyberspace*) sąvoką, ši sąvoka buvo vien tik mokslinės fantastikos koncepcija. Tačiau netrukus tapo akivaizdu, kad interneto paslaugų teikimas neapsiriboja didelio kiekio informacijos perdavimu sunkiai įsivaizduojamu greičiu, bet taip pat kuria naują erdvę, turinčią tik jai būdingų bruožų, kuri turi įtakos ir teisės sistemos funkcionavimui (Katsh, 1993, p. 415). Laikui bėgant rašytojo sukurta sąvoka

Received: 15/12/2022. Accepted: 27/04/2023

Copyright © 2023 Saulius Lukas Kalėda. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

pateko ir į teisėkūros sritį¹. Skaitmeninėje aplinkoje veikia daug asmenų ir ūkio subjektų, tačiau per pastaruosius keliolika metų didžiausią įtaką formuojant šią erdvę turėjo keletas itin didelių įmonių, didžiųjų interneto platformų, kurios lyginamos su viešosiomis erdvėmis, jungiančiomis verslininkus su klientais, kūrėjus su skaitytojais ir žiūrovais, visuomenines ir politines institucijas su piliečiais. Per tą patį laikotarpį interneto ir su juo susijusių paslaugų teisinis reglamentavimas patyrė metamorfozę: nuo minimalistinių mechanizmų, siekiančių sukurti sąlygas laisvai skaitmeninių paslaugų evoliucijai², iki palaiapsniui griežtėjančių veiklos reguliavimo priemonių, ypač asmens duomenų apsaugos, vartotojų apsaugos, baudžiamosios teisės ir sąžiningos konkurencijos srityse. Skaitmeninės erdvės įtaka matoma ir žmogaus teisių apsaugos plotmėje, ypač įgyvendinant saviraiškos ir informacijos laisvę. Tiek Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) savo praktikoje atsižvelgia į tai, kad šiandienos pasaulyje internetas, ypač skaitmeninio turinio platformos, tapo viena iš pagrindinių priemonių, leidžiančių asmenims naudotis savo teise į saviraiškos ir informacijos laisvę (EŽTT sprendimų *Delfi* 133 p. bei *Magyar Indítek* 56 p., ESTT sprendimo *Lenkija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-401/19, 46 p.). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžė interneto, kaip informacijos sklaidos erdvės, svarbą įgyvendinant informacijos laisvę, kartu pažymėjo, kad visuomeniniai santykiai, susiję su informacijos sklaidimu internete, nuolat sudėtingėja, tad būtina, kad įstatymų leidyba neatsiliktų nuo technologijų pažangos (2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, byla Nr. 19/04). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas bylas dėl interneto portale paskelbtos informacijos teisėtumo, rėmėsi Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 11 straipsnyje garantuojama saviraiškos ir informacijos laisve (Žaltauskaitė-Žalimienė, 2019, p. 51).

Ilgainiui Europos teisės doktrinoje pradėjo vyrėti nuomonė, kad internetas, kaip specifinį pobūdį ir didelę įtaką visuomenei turinti erdvė, negali tapti „teisiniu vakuumu, kur negalioja jokios teisės normos“ (Spano, 2017, p. 667). Žvelgiant per ūkinės veiklos prizmę pastebėta, kad pasaulinėms interneto platformų rinkoms būdingas kelių didelių įmonių įsitvirtinimas, suteikęs joms galimybę kontroliuoti verslo klientų prieigą prie galutinių naudotojų, taip pat kurti ir kontroliuoti išisas platformų ekosistemas (Ezrachi, Modrall, 2019, p. 117). Toks procesas apibūdintas kaip didžiųjų technologijų magnatų (angl. „Big-Tech Barons“) iškilimas (Ezrachi, Stucke, 2022, p. 9). Šių įmonių galios augimas dar labiau išryškėjo pasaulinės COVID-19 pandemijos metu. Laipsniškai kintantis požiūris į skaitmeninių paslaugų įtaką visuomenei padėjo pamatus Europos Sąjungos (toliau – ES) „skaitmeninės erdvės“ teisės reformai, inicijuotai 2020 m.³

2022 m. lapkritį (atitinkamai, 1 d. ir 16 d.) įsigaliojo du ES reglamentai, Skaitmeninių rinkų aktas (SRA)⁴ ir Skaitmeninių paslaugų aktas (SPA)⁵, kuriais siekiama kompleksiskai reglamentuoti skait-

¹ ES oficialiajame leidinyje nuoroda į „cyberspace“ pirmąkart pavartota 1995 m., atsakant į Europos Parlamento nario klausimą dėl moralės apsaugos internete *OJ C* 230, 4.9.1995, p. 27, o teisės akte kibernetinės erdvės sąvoka pirmąkart pavartota 2011 m. (2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, *OL L* 335, 2011 12 17, p. 1).

² Pavyzdžiui, Direktyvos 2000/31 10 konstatuojamoji dalis: „šioje direktyvoje numatytos priemonės griežtai aprėpia tik pačias būtinausias, kurių reikia siekiant, kad vidaus rinka tinkamai funkcionuotų“.

³ Šios reformos metmenys išdėstyti Komisijos komunikate „Europos skaitmeninės ateities formavimas“ (Bruselis, 2020 02 19, COM(2020) 67).

⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2022/1925 2022 m. rugsėjo 14 d. dėl atvirų konkurencijai ir sąžiningų skaitmeninio sektoriaus rinkų, kuriuo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2019/1937 ir (ES) 2020/1828 (Skaitmeninių rinkų aktas) (*OL L* 265, 2022 10 12, p. 1).

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2022/2065 2022 m. spalio 19 d. dėl bendrosios skaitmeninių paslaugų rinkos, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2000/31/EB (Skaitmeninių paslaugų aktas) (*OL L* 277, 2022 10 27, p. 1).

meninių paslaugų teikėjų, visų pirma didžiųjų interneto platformų veiklą. Priėmus šiuos teisės aktus buvo baigta reforma, kuria siekiama dviejų glaudžiai susijusių tikslų: pirma, sukurti visiems paslaugų naudotojams saugią skaitmeninę erdvę, kurioje būtų užtikrinta žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga, ir, antra, užtikrinti atvirą konkurencijai bei sąžiningų skaitmeninių paslaugų rinkų veikimą.

Šio straipsnio tikslas: išanalizuoti reikšmingiausias probleminius šios naujos teisinio reguliavimo sistemos aspektus, lyginant juos su galiojančiomis ES elektroninės komercijos teisės bei konkurencijos teisės normomis, kurios taip pat reglamentuoja skaitmeninių paslaugų teikėjų veiklą. Straipsnyje pirmiausia nagrinėjamas SPA ir SRA priėmimo teisinis kontekstas, lyginami šių aktų tikslai ir aptariamos jų sąsajos. Antra, analizuojamos SPA ir SRA pagrindinės nuostatos ir juose įtvirtinti specifiniai reguliavimo mechanizmai, šios nuostatos lyginamos su elektroninės komercijos teisės ir konkurencijos teisės normomis. Trečia, vertinama abiejų aktų priėmimą lėmusi vertybėmis paremta reglamentavimo koncepcija.

Siekiant tyrimo tikslų pasitelkiami sisteminis ir kritinės analizės metodai, analizuojama ESTT praktika, įvardijamos sąsajos su kitais Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės aktais, nurodomos teisės mokslo doktrinoje iškeltos problemos.

Analizuojami teisės aktai priimti tik 2022 m. pabaigoje, todėl dar nebuvo išsamiau komentuoti mokslinėje literatūroje. Kita vertus, tiek bendresni su interneto tarpininkų teisiniu režimu susiję klausimai⁶, tiek ir ES skaitmeninių paslaugų reformos metmenys⁷ buvo jau nagrinėti užsienio autorių. Lietuvos teisės literatūroje taip pat pasirodė išsamių mokslinių darbų elektroninės komercijos teisės srityje⁸, taip pat straipsnių ir kolektyvinių monografijų tam tikrais su elektronine erdve susijusiais teisiniais klausimais, pavyzdžiui, dėl asmens duomenų apsaugos ar interneto tarpininkų atsakomybės⁹. Kita vertus, SPA ir SRA teisinė problematika Lietuvos autorių dar nebuvo nagrinėta.

1. Skaitmeninių paslaugų aktas

1.1. Taikymo sritis

Per pastaruosius dvidešimt metų nagrinėjamų paslaugų teikimą ES teisėje iš esmės reglamentavo Steigiamųjų Sutarčių nuostatos ir Elektroninės komercijos direktyva, kurioje įtvirtintas reglamentavimas

⁶ Iš esminių mokslinių darbų šioje srityje paminėtini: Van Eecke, P. (2011). 'Online service providers and liability: a plea for a balanced approach'. *Common Market Law Review*, 48, 1455–1502; Riordan, J. (2016). *The liability of internet intermediaries*. Oxford University Press; Kuczerawy, A. (2018). *Intermediary liability and freedom of expression in the EU: from concepts to safeguards*. Intersentia; Frosio, G. (red.) (2020). *The Oxford Handbook of Online Intermediary Liability*. Oxford University Press; Wilman, F. (2020). *The responsibility of online intermediaries for illegal user content in the EU and the US*. Edward Elgar.

⁷ Žr. Eifert, M.; Metzger, A.; Schweitzer, H.; Wagner, G. (2021). Taming the giants: the DMS/DSA package. *Common Market Law Review*, 58, 987–1028; Buiten, M. (2021). The Digital Services Act: from intermediary liability to platform regulation. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 12, 361–380; Buri, I.; Van Hoboken, J. (2021). The Digital Services Act (DSA) proposal: a critical overview. *IVIR discussion paper*.

⁸ Civilka, M. (2002). *Elektroninės komercijos teisiniai aspektai: bendrieji klausimai*. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Informatikos teisės centras. Vilnius; Civilka, M.; Lamanuskas, T.; Osinaitė, G.; Sauliūnas, D.; Štitalis, D.; Toliušis, S.; Ulevičius, L. (2004). *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius; Kiškis, M.; Petrauskas, R.; Rotomskis, I.; Štitalis, D. (2006). *Teisės informatika ir informatikos teisė*. Vilnius.

⁹ Sauliūnas, D. (2003). Elektroninė komercija: Lietuvos teisės derinimo su ES teise probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 44(36), 86–94; Štitalis, D.; Pakutinskas, P.; Laurinaitis, M.; Dauparaitė, I. (2011). *Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: socialiniai, elektroninio verslo ir teisinio reguliavimo aspektai*. Vilnius: MRU; Civilka, M.; Šlapimaitė, L. (2015). Asmens duomenų samprata elektroninėje erdvėje, *Teisė*, 96, 126–148; Baltrimas, J. (2022). Teisinio argumentavimo ypatumai bylose dėl interneto tarpininkų atsakomybės, *Teisė*, 123, 50–62.

nebuvo išsamus, apsiribojo tik keliais svarbiausiais aspektais. Būtent Elektroninės komercijos direktyvoje pirmąkart įtvirtinta tarpininkavimo paslaugų sąvoka, kurią perėmė SPA, kaip jau minėta, apimanti esminį vaidmenį skaitmeninėje erdvėje turinčias paslaugas. Šioje direktyvoje įtvirtintas specialus atsakomybės režimas reikšmingai prisidėjo prie šios ekonominės veiklos srities plėtros, o jo taikymas generavo plačią nacionalinių teismų ir ESTT jurisprudenciją¹⁰, komentuotą ir Lietuvos teisės doktrinoje (Baltrimas, 50). Pastaraisiais metais tarpininkavimo paslaugų vaidmuo visuomenėje dar labiau išaugo. Kalbant apie vieną šių paslaugų rūšių – interneto platformas, pavyzdžiui, socialinių medijų platformas ar skaitmeninio turinio platformas, jos pradėtos lyginti su viešosiomis erdvėmis, turinčiomis įtakos saviraiškos ir informacijos laisvei įgyvendinti. Taip pat išryškėjo ir su šių paslaugų teikimu susijusios problemos: neteisėtos informacijos sklaidos žala visuomenei ir ekonomikai, poveikis pagrindinių teisių įgyvendinimui, neigiamo poveikio demokratiniams procesams ar manipuliavimo visuomenės nuomone rizika.

Paradoksalu, kad skaitmeninių paslaugų sąvoka, įvardyta SPA pavadinime, nėra nei apibrėžta, nei vartojama paties SPA nuostatose, nei netgi kituose ES teisės aktuose, reglamentuojančiuose interneto tarpininkų veiklą¹¹. ES teisėje tradiciškai vartojama sąvoka „informacinės visuomenės paslaugos“¹², o SPA taikymo sritis apsiriboja tik vienos iš tokių paslaugų rūšių – „tarpininkavimo“¹³ paslaugų reglamentavimu. Taigi šio teisės akto taikymo sritis gerokai siauresnė nei kitų šios srities teisės aktų, pavyzdžiui, Elektroninės komercijos direktyvos. Kita vertus, būtent už šios techninės „tarpininkavimo“ paslaugų sąvokos glūdi kertinę reikšmę visam internetui funkcionuoti turinčios paslaugos: interneto prieigos paslaugos, debesijos paslaugos, interneto paieškos sistemos, interneto platformos ir kt.

Kita esminė ypatybė susijusi su SPA taikymu *ratione loci*. Skirtingai nei Elektroninės komercijos direktyva, SPA taikomas ir už ES ribų įsisteigusiems tarpininkavimo paslaugų teikėjams, siūlanties paslaugas ES teritorijoje (SPA 2 str. 1 d.). Ši naujojo reglamentavimo ypatybė leidžia atsižvelgti į globalų interneto pobūdį, todėl toks sprendimas įtvirtintas daugelyje pastaraisiais metais priimtų ES teisės aktų¹⁴. Mokslinėje literatūroje taip suformuluota ES teisės aktų taikymo sritis kartais siejama su ekstrateritoriniu poveikiu¹⁵. Vis dėlto, atsižvelgiant į ESTT jurisprudenciją¹⁶, teisės akto taikymas ES teritorijoje neįsisteigusiam ūkio subjektui neturėtų būti vertinamas kaip ekstrateritorinis, jei tokio ūkio subjekto veikla sukelia padarinių ES teritorijoje. Pažymėtina, kad SPA taikymą nulėmiantis kriterijus glaudžiai susijęs su ES teritorija – reglamentuojama tik tokių paslaugų teikėjų, kurie siūlo savo paslaugas ES (valstybių narių) teritorijoje, veikla¹⁷.

¹⁰ Iš daugelio, paminėtini ESTT sprendimai: *Scarlet Extended*, C-70/10, *Mc Fadden*, C-484/14, *Google France*, C-236/08 iki C-238/08, *L'Oréal (eBay)*, C-324/09, *Glawischign-Piesczek (Facebook Ireland)*, C-18/18, *YouTube*, C-682/18 ir C-683/18.

¹¹ Tiesa, sąvoka „skaitmeninės paslaugos“ vartojama kitame teisiniame kontekste – kalbant apie skaitmeninių produktų ir turinio reglamentavimą – žr. 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/770 dėl tam tikrų skaitmeninio turinio ir skaitmeninių paslaugų teikimo sutarčių aspektų (OL L 136, p. 1) 2 str. 2 p.

¹² Šios paslaugos apibrėžiamos kaip „paprastai už atlyginimą elektroninėmis priemonėmis ir per atstumą individualiu informacinės visuomenės paslaugos gavėjo prašymu teikiamos paslaugos“ (Direktyvos (ES) 2015/1535 1 straipsnio 1 dalies b punktas; Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 2 str. 10 p.).

¹³ Elektroninės komercijos direktyvos lietuviškame tekste vartojama sąvoka „tarpinės paslaugos“.

¹⁴ Toks sprendimas įtvirtintas, pavyzdžiui, reglamente (ES) 2019/1150 dėl verslo klientams teikiamų internetinių tarpininkavimo paslaugų sąžiningumo ir skaidrumo didinimo (1 str. 2 d.), reglamente (ES) 2021/784 dėl teroristinio turinio sklaidos internete (1 str. 2 d.). Taip pat žr. Komisijos pasiūlymo dėl reglamento dėl Europos elektroninių įrodymų baudžiamosiose bylose pateikimo ir saugojimo orderių 3 str. 1 d. (Strasbūras, 2018 04 17, COM(2018) 225).

¹⁵ Pavyzdžiui, I. Buri, J. Van Hoboken, 2021, p. 13.

¹⁶ Pavyzdžiui, žr. ESTT jurisprudenciją dėl ES konkurencijos normų teritorinės taikymo srities: sprendimas *Intel prieš Komisiją* (C-413/14 P, 42–45 p.).

¹⁷ Taikant sąvoką „siūlyti paslaugas Sąjungoje“ būtina nustatyti, ar paslaugų teikėjas turi „esminį ryšį su Sąjunga“ (abi šios sąvokos apibrėžtos SPA 3 str. d ir e punktuose).

Kaip jau minėta, SPA asmeninę taikymo sritį apibrėžianti tarpininkavimo paslaugų sąvoka perimta iš Elektroninės komercijos direktyvos 12–15 straipsnių nuostatų ir apima trijų rūšių paslaugas: paprasto perdavimo (angl. „mere conduit“), podėliavimo („caching“) ir prieglobos („hosting“) paslaugas. Visos trys sąvokos, ypač prieglobos paslaugų sąvoka, yra nepaprastai talpios. Pavyzdžiui, paprasto perdavimo paslaugos apima interneto prieigos paslaugų teikėjus, įskaitant Wi-Fi tinklo tiekėjus, o prieglobos paslaugos – visus paslaugų teikėjus, laikančius ir perduodančius gavėjo pateiktą informaciją: elektronines prekyvietes (pvz., *Amazon Store*), socialinių tinklų paslaugas (pvz., *Facebook*), skaitmeninio turinio platformas (pvz., *YouTube*) ir kt.¹⁸

Kalbant apie nagrinėjamo teisės akto struktūrą, SPA įtvirtintas teisinis reglamentavimas turi trejų pobūdį. Pirmia, jame nustatomas tarpininkavimo paslaugų teikėjų atsakomybės ribojimo režimas, ribojant kitų teisės sričių nuostatų taikymą šių ūkio subjektų teisei atsakomybei, taigi, įtvirtinant negatyvųjį harmonizavimą (II skyrius). Antra, įtvirtinamos paslaugų teikėjų pozityvios „deramo rūpestingumo“ pareigos, kuriomis siekiama užtikrinti veiksmingą paslaugų gavėjų teisių įgyvendinimą (III skyrius). Trečia, griežtesnės pareigos įtvirtintos didiesiems paslaugų teikėjams, kuriems taikomas veiklos priežiūros režimas (III skyriaus 5 skirsnis).

1.2. Atsakomybės ribojimo režimas (negatyvusis harmonizavimas)

SPA perima Elektroninės komercijos direktyvoje įtvirtintą atsakomybės ribojimo režimą, kuris iki šiol buvo vertinamas kaip interneto tarpininkavimo paslaugų centrinis aspektas. Šios teisės nuostatos, įtvirtintos SPA II skyriuje, turi neigiamo (ribojančio valstybių narių diskreciją) harmonizavimo pobūdį, taip pat yra horizontalios, taikomos tiek baudžiamajai, tiek administracinei ar civilinei teisei atsakomybei dėl paslaugų gavėjų pateiktos neteisėtos informacijos. Toks atsakomybės režimas grindžiamas tuo, kad tarpininkavimo paslaugų teikėjo veikla yra vien tik techninio, automatinio ir pasyvaus pobūdžio, toks ūkio subjektas neturi žinių apie perduodamą arba saugomą informaciją ir negali jos kontroliuoti¹⁹. Atsakomybės režimą papildoma bendrųjų stebėsenos pareigų (angl. „general monitoring obligations“) draudimas, kuriuo draudžiama tarpininkavimo paslaugų teikėjams nustatyti bendrą pobūdį turinčias pareigas stebėti, sekti saugomą informaciją arba aktyviai ieškoti neteisėtų veiksmų (SPA 8 str.). Toks draudimas įtvirtintas atsižvelgiant į tarpininkavimo paslaugų vaidmenį interneto sistemoje bei reikšmę įgyvendinant pagrindines teises, ypač saviraiškos ir informacijos laisvę, interneto erdvėje²⁰.

SPA ne tik perima Elektroninės komercijos direktyvoje įtvirtintą reglamentavimą, bet ir papildoma jį keliais naujais aspektais. Pirmia, prieglobos paslaugų teikėjų atsakomybės ribojimas nebus taikomas elektroninių prekyviečių atsakomybei, jeigu vidutinis vartotojas galėtų manyti, jog neteisėtą informaciją arba produktą pateikė pati platforma, o ne trečiasis asmuo (SPA 6 str. 3 d.)²¹. Antra, nurodyta, kad tarpininkavimo paslaugų teikėjai nepraranda teisės remtis atsakomybės ribojimo režimu, jei jie savanoriškai kontroliuoja neteisėtos informacijos srautus arba imasi tokių priemonių vykdydami teisinę pareigą (SPA 7 str., vadinamoji „Gerojo Samariečio klauzulė“)²². Trečia, SPA naujai reglamentuoja kai kuriuos teisminių ar administracinių institucijų nurodymų aspektus, pavyzdžiui, įpareigojimą pašalinti neteisėtą informaciją arba pateikti konkrečią informaciją.

¹⁸ Žr. 9 išnašoje cituojamą ESTT jurisprudenciją.

¹⁹ ESTT sprendimo *YouTube*, C-682/18 ir C-683/18, 105 p.

²⁰ Analogiškas draudimas buvo įtvirtintas Elektroninės komercijos direktyvos 15 str. ir buvo ne kartą aiškinamas ESTT praktikoje. ESTT sprendimų *Scarlet Extended*, C-70/10, 36–40 punktai bei *YouTube*, C-682/18 ir C-683/18, 133 p.

²¹ Panašus sprendimas taikomas vartotojų apsaugos srityje, žr. ESTT sprendimo *Wathelet*, C-149/15, 40–41 p.

²² Tokia taisyklė įtvirtinta ir 2018 m. kovo 1 d. Komisijos rekomendacijoje dėl veiksmingų kovos su neteisėtu turiniu internete priemonių (26 konstatuojamoji dalis).

1.3. Deramo rūpestingumo pareigos (pozityvusis harmonizavimas)

Antroji, esminė SPA dalis (III skyrius) įtvirtina pozityvias pareigas, iki šiol neturėjusias atitiktis ES teisėje, įvardytas kaip deramo rūpestingumo pareigos²³ (angl. „*due diligence obligations*“). Šios nuostatos paremtos asimetrišku modeliu, pagal kurį progresyviai griežtėjančios pareigos taikomos penkioms tarpininkavimo paslaugų kategorijoms: visoms tarpininkavimo paslaugoms, prieglobos paslaugoms, interneto platformoms, interneto prekyvietėms bei penktajai kategorijai – „labai didelėms“ interneto platformoms ir interneto paieškos sistemoms.

Visiems tarpininkavimo paslaugų teikėjams taikomos bendriausio pobūdžio pareigos, visų pirma, apibrėžiančios privalomąją informaciją, kuri turi būti teikiama bendrosiose paslaugų teikimo sąlygose (angl. „*terms and conditions*“), taip pat ribojančios paslaugų teikėjų laisvę taikyti bendrąsias sąlygas. Taikydami paslaugų apribojimus, teikėjai privalo atsižvelgti į visų suinteresuotųjų šalių teises ir teisėtus interesus, įskaitant paslaugos gavėjų pagrindines teises (SPA 14 str. 4 d.). Ši nuostata užtikrina, kad Chartijoje įtvirtintomis teisėmis bus galima veiksmingai remtis santykiuose tarp paslaugų teikėjų ir gavėjų, nepriklausomai nuo to, ar šios teisės turi horizontalųjį veikimą. Tokio teisinio sprendimo svarbą pagrindžia tai, kad atskirų Chartijoje įtvirtintų teisių ir principų horizontalusis tiesioginis veikimas vis dar kelia daug diskusijų (Frantziou, 2015, p. 657; Aleksejev, 2019, p. 123). Taigi, šiomis nuostatomis iš esmės ribojama sutarčių laisvė ir sutarties šalių autonomija, siekiant užtikrinti veiksmingą paslaugų gavėjų pagrindinių teisių įgyvendinimą.

Papildomos pareigos taikomos antrajai, siauresnei tarpininkavimo paslaugų teikėjų kategorijai: prieglobos paslaugų teikėjams (III skyriaus 2 skirsnis), kurių paslaugos susijusios su paslaugos gavėjų pateiktos informacijos saugojimu. Šiems paslaugų teikėjams visų pirma nustatoma pareiga įdiegti pranešimo apie neteisėtą informaciją mechanizmus („pranešimo ir veiksmų mechanizmus“, angl. „*notice and action mechanisms*“). SPA III skyriaus 3 skirsnis taikomas trečiajai, dar siauresnei kategorijai – „internetu platformų“ teikėjams. Pagrindinis šių paslaugų skiriamasis bruožas – tai, kad paslaugos gavėjo teikiama informacija skleidžiama viešai, pateikiama galimai neribotam trečiųjų šalių skaičiui (SPA 3 str. i ir k punktai)²⁴. Atsižvelgiant į šių paslaugų teikėjų vaidmenį platinant galimai neteisėtą informaciją, jiems nustatytos papildomos, iš esmės procesinio pobūdžio pareigos: pareiga įdiegti skundų dėl neteisėtos informacijos nagrinėjimo sistemą bei dalyvauti sprendžiant ginčą neteisimine tvarka, valstybės narės sertifikuotoje įstaigoje.

Viena iš esminių SPA sprendžiamų problemų susijusi su algoritminėmis informacijos optimizavimo ir rekomendavimo priemonėmis. SPA nuostatos atsižvelgia ir į su šių priemonių taikymu susijusią riziką, pavyzdžiui, tai, kad internetu platformų įdiegti rekomendavimo algoritmai gali teikti pirmenybę galimai neteisėtai informacijai, jei tik tai leidžia pritraukti vartotojų dėmesį, bei įtvirtina pareigas, kuriomis siekiama užtikrinti reklamos skaidrumą, rekomendavimo algoritmų skaidrumą ir nepilnamečių apsaugą (26–28 str.). Atskirai reglamentuotas draudimas klaidinti paslaugų gavėjus ar manipuluoti jų laisvę priimti informuotus sprendimus, pavyzdžiui, ar duoti sutikimą naudoti asmens duomenis (25 str.). Tokie vartotojo klaidinimo ar manipuliavimo juo metodai vadinami „*dark patterns*“ arba „*deceptive*“

²³ SPA tekste liet. k. vartojama sąvoka „išsamaus patikrinimo prievolės“.

²⁴ SPA 3 str. i punkte „internetu platforma“ apibrėžiama kaip „prieglobos paslauga, kuria paslaugos gavėjo prašymu informacija saugoma ir skleidžiama visuomenei, nebent ta veikla būtų nedidelis ir tik papildomas kitos paslaugos elementas arba nedidelė pagrindinės paslaugos funkcionalumo galimybė ir dėl objektyvių techninių priežasčių jos neįmanoma naudoti be tos kitos paslaugos ir elemento bei funkcionalumo galimybės integravimas į tą kitą paslaugą nėra būdas išvengti šio reglamento taikymo“, o to paties straipsnio k punktas apibrėžia „informacijos sklaidą visuomenei“ kaip „paslaugos gavėjo, kuris pateikė informaciją, prašymu vykdomą informacijos pateikimą galimai neribotam trečiųjų šalių skaičiui“.

*design patterns*²⁵ (liet. „apgaulingi šablonai“²⁶). Kita vertus, SPA kompleksiskai neišsprendžia su apgaulingų šablonų naudojimu susijusių problemų, kurios visų pirma patenka į BDAR ir ES vartotojų apsaugos teisės aktų taikymo sritį²⁷.

SPA atskirai reglamentuoja (III skyriaus 4 skirsnis) ketvirtąją tarpininkavimo paslaugų grupę – internetines prekyvietes, leidžiančias vartotojams sudaryti nuotolinės prekybos sutartis tiek dėl prekių, tiek dėl paslaugų. Kadangi SPA reglamentuojamų elektroninių prekyviečių paslaugų teikėjai yra vien tik tarpininkai, kurie patys prekių ir paslaugų neteikia, jiems nenustatoma pareiga užtikrinti, kad prekės ir paslaugos bus siūlomos teisėtai – bet tik pareiga rinkti informaciją apie prekiautojus (angl. „*know your business customer*“) bei įgyvendinti tinkamas technines ir organizacines priemones (angl. „*compliance by design*“). SPA įtvirtintas reglamentavimas vėlgi yra gana bendro pobūdžio, jį turėtų papildyti atskirus ekonominius sektorius reguliuojantys teisės aktai²⁸.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad SPA III skyriaus 1–4 skirsniuose įtvirtintomis deramo rūpestingumo pareigomis iš esmės siekiama sukurti materialinius ir procesinius instrumentus, įgalinančius paslaugų gavėjus siekti savo teisių įgyvendinimo. Daugelį šių horizontalių nuostatų turės papildyti sektoriniai teisės aktai.

1.4. Didžiųjų interneto platformų ir interneto paieškos sistemų veiklos priežiūra

Griežtesnis, nuosekliau reglamentuotas teisinis režimas įtvirtintas SPA III skyriaus 5 skirsnyje, nustatančiame labai didelių interneto platformų ir labai didelių interneto paieškos sistemų teikėjų veiklos priežiūros mechanizmus. Šio skirsnio nuostatos taikomos labai ribotai paslaugų grupei, kurių vidutinis aktyvių paslaugos gavėjų Sąjungoje skaičius per mėnesį viršija 45 mln. (daugumą atitinkantį 10 proc. ES gyventojų²⁹), ir kurių atžvilgiu Komisija priėmė sprendimą, suteikiantį labai didelės interneto platformos arba interneto paieškos sistemos statusą (SPA 33 str.). ES teisės aktų leidėjų sprendimas išskirti šią didžiausią vartotojų skaičių turinčių paslaugų teikėjų grupę atrodo pagrįstas atsižvelgiant į kelis veiksnius. Pirma, didelės interneto platformos pasiekia labai plačią auditoriją, todėl jose platinamas neteisėtas turinys ir neteisėta veikla daro ypač didelį poveikį visuomenei. Antra, šiuolaikinėje visuomenėje didelės interneto platformos tapo savitomis viešosiomis erdvėmis, kuriose įgyvendinama saviraiškos ir informacijos laisvė, kitos pagrindinės teisės. Jose perduodami informacijos srautai gali daryti didelį poveikį pagrindinėms teisėms, pavyzdžiui, teisei į nediskriminavimą ir lyčių lygybę, teisei į saviraiškos laisvę, teisėms į privatumo ir asmens duomenų apsaugą. Didžiųjų interneto platformų saugoma ir platinama informacija turi svarbią įtaką taip pat ir piliečių dalyvavimui demokratinės visuomenės procesuose, žiniasklaidos pliuralizmui. Trečia, didžiųjų platformų ir paieškos sistemų funkcionavimui būdinga didelė informacijos asimetrija, informacijos srautų apimtis ir sudėtingumas, įdiegtų algoritmų neskaidrumas, o visa tai apsunkina galimybę įvertinti jų paslaugų poveikį viešiesiems interesams.

Labai didelių interneto platformų ir labai didelių interneto paieškos sistemų teikėjams nustatytos pareigos iš esmės primena ekonominės veiklos priežiūros mechanizmus, taikomus kituose su rizika

²⁵ Žr. Europos duomenų apsaugos valdybos gaires Nr. 3/2022 („Guidelines 03/2022 on deceptive design patterns in social media platform interfaces: how to recognise and avoid them“).

²⁶ Toks terminas, atrodo, pritaupo Lietuvos mokslinėje literatūroje: žr. Tarasenska, A. (2022). Apgaulingi šablonai įtaigoje kompiuterijoje. *Vilnius University Open Series*, pp. 115–123. doi: 10.15388/LMITT.2022.11.

²⁷ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje (*OL L 149, 2005 6 11, p. 22*).

²⁸ Pavyzdžiui, papildomos pareigos internetinėms prekyvietėms numatytos Komisijos pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendros gaminių saugos (Bruselis, 2021 06 30, COM(2021) 346).

²⁹ Komisija turės teisę deleguotuoju aktu pakeisti šį skaičių, atsižvelgdama į ES gyventojų skaičiaus pakitimą.

susijusiose ekonomikos sektoriuose. SPA nustato pareigą atlikti periodinius sisteminės rizikos vertinimus (34 str.), įdiegti pagrįstas, proporcingas ir efektyvias rizikos mažinimo priemones (35 str.) bei periodiškai atlikti nepriklausomą auditą (37 str.). Šie paslaugų teikėjai turi įsteigti atitikties užtikrinimo funkcijos departamentą (41 str.). Taip pat jiems taikomos papildomos, griežtesnės pareigos, susijusios su rekomendavimo sistemų ir internetinės reklamos skaidrumu (38–39 str.) bei būtinybe teikti papildomas skaidrumo ataskaitas (42 str.). Siekiant užtikrinti veiksmingą šių pareigų įgyvendinimą, SPA įtvirtina šių paslaugų teikėjų pareigą suteikti valdžios institucijoms ir mokslininkams („patikrintiems tyrėjams“) prieigą prie duomenų, kurie yra būtini norint prižiūrėti jų veiklą ir atlikti mokslinius tyrimus, kurie padėtų suprasti su šia veikla susijusią riziką (40 str.). Atskirai reglamentuotos pareigos susijusios su krizinių situacijų valdymu: krizės protokolai (48 str.) ir reagavimo į krizes mechanizmas (36 str.). Pastarasis mechanizmas neabejotinai atsižvelgia į patirtį, susijusią su informacijos srautų kontrole per COVID-19 pandemiją bei vėliau, Rusijai įvykdžius agresiją prieš Ukrainą, kurios metu tapo akivaizdu, kaip svarbu greitai ir veiksmingai sustabdyti dezinformavimo ir manipuliavimo faktais veiklą³⁰.

1.5. Įgyvendinimo sistema

Lyginant Komisijos pateiktą teisės akto projektą su galutiniu SPA tekstu galima pastebėti įgyvendinimo mechanizmo evoliuciją. Komisijos pateiktame reglamento projekte numatyta pagrindinį vaidmenį skirti nacionalinėms institucijoms, pačiai Komisijai palikti tik subsidiarią kompetenciją taikyti SPA nuostatas. Remiantis Elektroninės komercijos direktyvoje (3 str.) įtvirtintu kilmės valstybės principu, kompetenciją prižiūrėti paslaugų teikėjo veiklą turėtų valstybė narė, kurioje įsteigta jo pagrindinė buveinė. Toks sprendimas pasirodė problemiškas, nes daugelis didžiausių paslaugų teikėjų įsisteigę keliose, santykinai nedidelėse valstybėse narėse (Airijoje, Liuksemburge), kurios atitinkamai įgytų didžiausią vaidmenį kontroliuojant visos ES mastu veikiančias įmones. Siekiant išvengti tokios situacijos, priimtame teisės akte įtvirtintas iš dalies centralizuotas įgyvendinimo modelis, pagal kurį Komisijai skirtas esminis vaidmuo prižiūrint didžiųjų paslaugų teikėjų veiklą, kitas funkcijas paliekant nacionalinėms institucijoms. Atitinkamai, Komisija turi išimtinę kompetenciją taikyti SPA III skyriaus 5 skirsnį, kuriame įtvirtintos papildomos pareigos, taikomos didžiausiems paslaugų teikėjams. Kompetenciją taikyti visas kitas SPA nuostatas didžiųjų paslaugų teikėjų atžvilgiu turi tiek Komisija, tiek ir įsisteigimo valstybės narės institucijos (su sąlyga, kad Komisija nėra inicijavusi procedūros dėl to paties pažeidimo). Išimtinę kompetenciją taikyti SPA nuostatas visiems kitiems, mažesniems paslaugų teikėjams turi tik įsisteigimo valstybės narės institucijos (SPA 56 str.).

Valstybės narės privalo įtvirtinti nepriklausomo „skaitmeninių paslaugų koordinatoriaus“ instituciją ir suteikti jai plačius tyrimo bei vykdymo įgaliojimus, įskaitant kompetenciją skirti pinigines baudas už pareigų neįvykdymą, galinčias siekti 6 proc. metinės pasaulinės apyvartos. Skaitmeninių paslaugų koordinatoriams numatytas centrinis vaidmuo įgyvendinant SPA nacionaliniu lygmeniu, užtikrinant keitimąsi informacija, bendrų tarpvalstybinių tyrimų vykdymą ir apskritai tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Skaitmeninių paslaugų koordinatoriai kartu sudaro Europos skaitmeninių paslaugų valdybą – nepriklausomą patariamąją grupę, kuriai SPA priskiria keletą svarbių koordinacinių ir konsultacinių funkcijų. Toks detalus įgyvendinimo modelis, apimantis keletą koordinavimo mechanizmų ir administracinio bendradarbiavimo formų, atspindi iššūkius, kurių galima tikėtis taikant SPA nuostatas skaitmeninėje erdvėje, kurioje paslaugos teikiamos tarpvalstybiniu mastu ir tarp įvairių ekonomikos sektorių. Šiuo aspektu SPA įgyvendinimo modelis primena tarpvalstybinio koordinavimo formas, nu-

³⁰ Žr. 2022 m. liepos 27 d. Europos Sąjungos Bendrojo Teismo sprendimą byloje T-125/22 *RT France / Taryba*, EU:T:2022:483.

statytas Bendrajame duomenų apsaugos reglamente (reglamentas 2016/679) arba Europos elektroninių ryšių kodekse (direktyva 2018/1972).

Kalbant apie įgyvendinimą ES lygiu, SPA IV skyriaus 4 skirsnyje detaliam reglamentuojami Komisijos įgaliojimai prižiūrint labai didelių interneto platformų bei labai didelių interneto paieškos sistemų teikėjų veiklą, įskaitant įgaliojimus skirti baudas, neviršijančias 6 proc. paslaugos teikėjo bendros pasaulinės metinės apyvartos. Pagal SESV 261 straipsnį ESTT (Bendrasis Teismas) turės neribotą jurisdikciją peržiūrėti Komisijos sprendimus dėl baudų ar periodinių baudų. Šios nuostatos iš dalies atkartoja ES konkurencijos teisės pažeidimams taikomą įgyvendinimo sistemą, įtvirtintą reglamentuose 1/2003 ir 773/2004. Kita vertus, SPA numato ir keletą naujų sprendimų, reglamentuojančių Komisijos veiklą. Pavyzdžiui, SPA įtvirtina Komisijos įgaliojimus atlikti stebėsenos veiksmus, nurodyti paslaugų teikėjams suteikti prieigą prie jų duomenų bazių bei algoritmų ir pateikti su jais susijusius paaiškinimus, pasitelkti nepriklausomus ekspertus ir auditorius (SPA 72 str.). Kita esminė naujovė: sustiprintos priežiūros sistema (75 str.), skirta kontroliuoti, ar labai didelių interneto platformų bei interneto paieškos sistemų teikėjai ėmėsi tinkamų priemonių ištaisyti pažeidimus. SPA įgyvendinimas ES lygiu bus finansuojamas labai didelių interneto platformų ir interneto paieškos sistemų paslaugų teikėjams taikant metinį priežiūros mokestį, kurio bendra suma turėtų padengti Komisijos numatomas išlaidas prižiūrint šių paslaugų teikėjų veiklą (SPA 43 str.). Nors toks veiklos finansavimas yra naujovė Komisijos veikloje, panašūs priežiūros institucijų finansavimo modeliai numatyti kai kuriose kitose ES teisės srityse, pavyzdžiui, finansuojant Europos finansinių paslaugų priežiūros institucijas³¹.

Be nacionalinių kompetentingų institucijų ir Europos Komisijos, neabejotinai svarbus vaidmuo taikant SPA teks ir teismams: tiek nacionaliniams teismams taikant SPA nuostatas bei kontroliuojant nacionalinių institucijų priimtų sprendimų teisėtumą, tiek ir ES teismams kontroliuojant Komisijos priimtus sprendimus.

2. Skaitmeninių rinkų aktas

2.1. Priėmimo kontekstas

Istorinės SRA priėmimo aplinkybės sudėtingesnės už SPA, nes juo įtvirtintas reglamentavimas apima sritį, kuri iki šiol ES harmonizuotų normų iš esmės nebuvo paliesta. Nors teisės akto pavadinimas kalba bendrai apie „skaitmenines rinkas“, SRA priėmimą lėmusi problematika būdinga tik kai kurioms interneto platformų³² paslaugoms, pačiame SRA įvardytoms kaip „pagrindinės platformos paslaugos“, kurios pasižymi tam tikromis savybėmis: itin didele masto ekonomija, stipriu tinklo efektu, daugiapusiškumu, intensyviu elektroninių duomenų rinkimu ir panaudojimu. Pastaraisiais metais tokių interneto platformų įtakojamoms rinkoms skirta daug dėmesio teisės ir ekonomikos mokslo literatūroje. Nors tokių rinkų savybės – jau minėtas daugiapusiškumas, tinklo efektas – pastebimos ir kitose rinkose, tačiau skaitmeninėse rinkose šios savybės itin problemiškos konkurencijos požiūriu. Jose dažnai susiklosto situacija, kai platformos paslaugas teikiantis ir didelę ekonominę galią turintis ūkio subjektas kontroliuoja verslo klientų prieigą prie vartotojų. Teikiant tokias paslaugas būdingas didelis derybinės galios disbalansas ir kyla rizika, kad nebus užtikrintos sąžiningos konkurencijos sąlygos (SRA

³¹ Pavyzdžiui, Europos vertybinių popierių ir rinkų institucijos taikomi priežiūros mokesčiai įtvirtinti 2014 m. gegužės 15 d. reglamente Nr. 600/2014 dėl finansinių priemonių rinkų (38n straipsnis).

³² Skirtingai nuo konkretaus SPA ir SRA įtvirtinto apibrėžimo, ekonominiu požiūriu platformų sąvoka suprantama plačiau – iš esmės tai įmonės, kurios savo rinkos galią įgyja jungdamos kitas įmones ir jų klientus (Competition policy for the digital era, 13 p.).

2–4 konstatuojamosios dalys). Svarstant, kaip konkurencijos teisės įgyvendinimas turėtų prisitaikyti prie šios naujos situacijos, buvo svarstomos įvairios koncepcijos, tačiau ilgainiui įsivyravo sutarimas, kad esamų ES konkurencijos mechanizmų tam nepakanka (Ezrachi, Modrall, p. 117).

Pažymėtina, kad interneto platformų paslaugas teikiančioms įmonėms, be abejo, taikoma ES konkurencijos teisė (SESV 101–102 str.). Galima netgi teigti, kad konkurencijos teisės taikymas per pastaruosius keliolika metų iš dalies persikėlė į skaitmeninę erdvę, ką liudija tiek Komisijos ir nacionalinių konkurencijos institucijų sprendimai, tiek ir skaitmeninių rinkų konkurencijos bylų pagausėjimas ES teismuose³³. Kita vertus, tapo akivaizdu, kad ES konkurencijos teisė nėra visapusiškai veiksmingas instrumentas sprendžiant sąžiningos konkurencijos problemas interneto platformų kontroliuojamose rinkose. Visų pirma, SESV 101 ir 102 straipsnių taikymo sritis apima tik tam tikrus veiksmus rinkoje: antikoncepcinius susitarimus, suderintus veiksmus ir įmonių asociacijų sprendimus bei piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi. Taigi, pavyzdžiui, SESV 102 straipsnis netaikomas, jei interneto platforma kontroliuoja prieigą, bet neužima dominuojančios padėties atitinkamoje rinkoje. Antra, ES konkurencijos teisės nuostatos taikomos tiktai *ex post*, taigi, reaguojant į jau padarytą pažeidimą, o jas taikant būtina atlikti išsamų faktų tyrimą, kuris gali užtrukti net kelerius metus. O norint užtikrinti sąžiningos konkurencijos sąlygas dinamiškai besivystančiose skaitmeninėse rinkose gali prireikti greitų sisteminių sprendimų, neapsiribojančių reagavimu į konkrečius antikoncepcinius veiksmus.

Kai kuriuos konkurencijos teisės požiūriu reikšmingus interneto platformų veiklos aspektus reglamentuoja ir kitų ES teisės sričių normos, pavyzdžiui, 2019 m. reglamentas (ES) 2019/1150 dėl verslo klientams teikiamų internetinių tarpininkavimo paslaugų sąžiningumo ir skaidrumo didinimo (P2B reglamentas), BDAR nuostatos ar ES teisės aktai vartotojų teisių apsaugos srityje. Nors šiais teisės aktais siekiama kitų tikslų, jų taikymas papildo konkurencijos teisės normų taikymą. Glaudų ryšį tarp šių skirtingus skaitmeninių paslaugų aspektus reglamentuojančių teisės aktų rodo ir ESTT praktika. Pavyzdžiui, *Meta Platforms (Bendrosios socialinio tinklo naudojimo sąlygos)* byloje sprendžiama, ar BDAR nuostatas pažeidžiantys dominuojančios įmonės veiksmai gali, kaip papildomas klausimas, tapti konkurencijos institucijos atliekamo tyrimo dalyku³⁴.

Aptariamas konkurencijos problemas valstybės narės bandė spręsti nacionaliniu lygiu, nustatydamos griežtesnį įmonių vienašališkų veiksmų, ribojančių konkurenciją tų valstybių teritorijoje, reglamentavimą. Pavyzdžiui, 2021 m. sausio mėn. įsigaliojo Vokietijos konkurencijos įstatymo pataisos, įtraukiančios tarpininkavimo galios sąvoką į dominavimo rinkoje testą bei išplečiančios nuostatų, skirtų kovoti su piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi, taikymą įmonėms, kurios turi „ypač didelę svarbą konkurencijai keliose rinkose“³⁵. Atitinkamai, įmonėms gali būti draudžiama atlikti tam tikrus veiksmus rinkose, kuriose jos nedominuoja. Nors reglamento 1/2003 3 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai įtvirtinama galimybė priimti tokius nacionalinės teisės aktus, vis dėlto jų taikymas gali sietis su vidaus rinkos susiskaldymo rizika³⁶, ypač turint omenyje, kad skaitmeninės paslaugos dažnai teikiamos visos ES lygiu ir neapsiriboja vienos valstybės teritorija.

Interneto platformų, veikiančių kaip prieigos valdytojai, problema – tik vienas iš konkurencijos užtikrinimo skaitmeninėse rinkose aspektų, tačiau su šių platformų veikla susijusios konkurencijos prob-

³³ Tą rodo, pavyzdžiui, Bendrojo Teismo sprendimai: *Microsoft prieš Komisiją*, T-201/04, *Intel Corporation prieš Komisiją*, T-286/09, *Google ir Alphabet prieš Komisiją (Google Shopping)*, T-612/17, *Google ir Alphabet prieš Komisiją (Google Android)*, T-604/18.

³⁴ Žr. 2022 m. rugsėjo 20 d. generalinio advokato Rantos išvadą (C-252/21).

³⁵ Vokietijos konkurencijos įstatymo (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen – GWB) 18(3b) ir 19a skirsniai.

³⁶ Žr. SRA poveikio įvertinimą (DMA Impact Assessment 90, 99).

lemos vertintinos kaip vienas iš pagrindinių dabartinės konkurencijos politikos iššūkių³⁷. Ilgainiui tapo akivaizdu, kad šių problemų negalima išspręsti vien tik taikant bendrąsias ES konkurencijos teisės normas ir nacionalinę teisę. Šios aplinkybės pagrindė naujo teisėkūros akto parengimą, pasitelkiant naują, *ex ante* veiklos reguliavimo modelį.

2.2. Taikymo sritis ir struktūra

Skirtingai nuo ES konkurencijos teisės nuostatų (SESV 101 ir 102 str.), SRA taikomas siaurai apibrėžtam ūkio subjektų ratui: pagrindines platformos paslaugas teikiančioms įmonėms, kurios pripažintos prieigos valdytojais. Taigi, SRA asmeninė taikymo sritis apibrėžta pagal kelis kriterijus. Pirma, SRA 2 straipsnio 2 punkte pateikiamas pagrindinių platformos paslaugų sąrašas. Antra, SRA 3 straipsnio 1 dalyje nustatytos prieigos valdytojo statuso suteikimo sąlygos pagrindinių platformos paslaugų teikėjams, suformuluotos pagal tris aspektus: ekonominę galią (įmonė daro didelį poveikį vidaus rinkai); teikiamų paslaugų svarbą (įmonė teikia tokią pagrindinę platformos paslaugą, kuri yra svarbi sąsaja, jungianti verslo klientus ir galutinius naudotojus) bei įsitvirtinimą rinkoje (įmonė užima įsitvirtinusios ir ilgalaikės rinkos dalyvės poziciją arba numatoma, kad tokią poziciją užims artimiausiu metu). Kiekvienas iš trijų kriterijų detalizuojamas SRA 3 straipsnio 2 dalyje, nustatant konkrečias skaitmenines ribas, kurias pasiekus laikoma, kad įmonė atitinka 1 dalyje išdėstytus reikalavimus. SRA II dalyje detalai reglamentuota prieigos valdytojo statuso suteikimo procedūra, kurios metu pagrindinį vaidmenį atlieka Europos Komisija, priimdama SRA 3 straipsnio 4 dalyje numatytą sprendimą. Komisija taip pat skelbia ir atnaujina prieigos valdytojų ir jų teikiamų pagrindinių platformos paslaugų sąrašą.

SRA III skyriuje įtvirtintos esminės materialinės teisės nuostatos: nustatytos konkrečios prieigos valdytojų pareigos, kurias galima sugrupuoti į keletą kategorijų. Pirma, SRA 5 straipsniu įtvirtinamos prieigos valdytojams tiesiogiai taikomos bei išsamiai apibrėžtos pareigos. Antra, SRA 6 straipsnyje nurodomos pareigos, kurios taip pat taikomos tiesiogiai, tačiau kurias gali prireikti apibrėžti detalčiau, priimant įgyvendinimo aktus bei inicijuojant 8 straipsnio 2–3 dalyse apibrėžtą dialogo procedūrą, užbaigiamą Komisijos sprendimu, apibrėžiančiu prieigos valdytojui privalomas priemones.

Pabrėžtina, kad daugelis SRA 5 ir 6 straipsniuose įtvirtintų pareigų suformuluota atsižvelgiant į jau suformuotą ES konkurencijos teisės taikymo praktiką³⁸ dėl tokių galimai antikonkurencinių veiksmų kaip palankiausių sąlygų (MFN) reikalavimas (nacionalinių konkurencijos institucijų praktika bei *Amazon* byla³⁹), paslaugų susiejimas (*Microsoft* bei *Google Android* bylos⁴⁰), prieigos valdytojo teikiamų paslaugų preferavimas (*Google Search (Shopping)* byla⁴¹), operacinės sistemos sąveikumo (interoperabilumo) neužtikrinimas (*Microsoft* byla⁴²). Kitos, su duomenų naudojimu susijusios pareigos (SRA 5 str. 2, 9–10 d. bei 6 str. 2, 8–11 d.) iš dalies atkartoja nacionalinių institucijų praktiką, susijusią tiek su konkurencijos teisės, tiek BDAR nuostatų taikymu. Kadangi SRA įtvirtintos pareigos primena kai kurias jau nagrinėtas konkurencijos teisės bylas, šis aktas pavadintas konkurencijos teisės „pamestinuku“ (angl. „*lost child*“) (Larouche, Alexandre de Streel, p. 545). Toks apibūdinimas neatrodo visiškai pelnytas, turint omenyje SRA įtvirtintą reglamentavimo modelį, skirtingą nuo konkurencijos teisės, taip pat galimybę keisti bei pildyti 5–6 straipsniuose nustatytų pareigų sąrašą.

³⁷ Tą parodo Komisijos tyrimas, atliktas lygia greta su daugelio kitų pasaulio konkurencijos tarnybų atliktomis studijomis (Competition Policy for the Digital Era, 2019).

³⁸ Žr. SRA poveikio įvertinimą (DMA Impact Assessment 53).

³⁹ SRA 5 str. 3–4 d., Komisijos byla AT.40153 – *E-book*.

⁴⁰ SRA 5 str. 7–8 d., Komisijos bylos COMP/C-3/37.792 – *Microsoft, AT.40099 Google Android*.

⁴¹ SRA 6 str. 5 d., Komisijos byla AT.39740 *Google Search (Shopping)*.

⁴² SRA 6 str. 7 d., Komisijos byla COMP/C-3/37.792 – *Microsoft*.

Trečia, atskirai aptartinos SRA 7 straipsnyje nustatytos pareigos, taikomos „su numeriu nesiejamo asmenų tarpusavio ryšio paslaugų“⁴³ teikėjams, t. y. internetinio el. pašto, pokalbių ir momentinių pranešimų paslaugų teikėjams (pavyzdžiui, *WhatsApp*, *Skype*). Pareiga užtikrinti sąveikumą su kitų paslaugų teikėjų paslaugomis – esminė šių paslaugų reglamentavimo naujovė. Tokias paslaugas teikiančio prieigos valdytojo pareiga užtikrinti ryšio paslaugų sąveikumą (interoperabilumą) nebuvo numatyta Komisijos parengtame projekte, jį įtvirtinta vėlesniame teisėkūros proceso etape, ypač atsižvelgiant į Europos Parlamento poziciją.

Ketvirta, SRA 14 straipsnyje pateikiamos nuostatos, susijusios su koncentracijų kontrole. Pabrėžtina, kad šios nuostatos yra informacinio pobūdžio – nepaisant intensyvių diskusijų, SRA neįtvirtino naujų materialinių koncentracijų kontrolės nuostatų. Konkrečiai, prieigos valdytojui nustatyta pareiga informuoti Komisiją apie visas planuojamas koncentracijas, kai susijungiantys subjektai teikia arba koncentracijos tikslas yra teikti pagrindines platformos paslaugas ar bet kokias kitas skaitmeninio sektoriaus paslaugas arba sudaryti sąlygas rinkti duomenis. Ši pareiga taikoma nepriklausomai nuo prieigos pranešti Komisijai pagal Koncentracijų reglamentą (Reglamento (EB) Nr. 139/2004) arba nacionalinei konkurencijos institucijai pagal nacionalinę teisę. Komisija perduoda tokią informaciją nacionalinėms konkurencijos institucijoms, kurios gali prašyti Komisijos ištirti koncentraciją pagal Koncentracijų reglamento 22 straipsnyje numatytą perdavimo mechanizmą (angl. „*referral mechanism*“)⁴⁴.

2.3. Įgyvendinimo sistema

SPA įtvirtinta pažeidimo (reikalavimų nesilaikymo) tyrimo procedūra iš dalies atkartoja reglamentų nr. 1/2003 ir 773/2004 nuostatas. Komisija turi įgaliojimus reikalauti pateikti informaciją, atlikti patikrinimus, taikyti laikinąsias apsaugos priemones, priimti sprendimus dėl išsipareigojimų bei sprendimus dėl SPA pažeidimų. Pažeidusiam SPA materialius reikalavimus prieigos valdytojui Komisija gali skirti baudą, neviršijančią 10 proc. jo bendros pasaulinės apyvartos praėjusiais finansiniais metais (20 proc. pakartotinai padarius pažeidimą), taip pat periodinę baudą, neviršijančią 5 proc. vidutinės dienos pasaulinės apyvartos. Pažeidus procedūrinio pobūdžio pareigas, pavyzdžiui, nepateikus Komisijos reikalaujamos informacijos, pateikus klaidingą informaciją ar kliudant patikrinimui gali būti skiriama bauda, neviršijanti 1 proc. bendros pasaulinės apyvartos. Panašiai kaip reglamentas 1/2003, SRA įtvirtina informavimo ir bendradarbiavimo su valstybių narių konkurencijos tarnybomis mechanizmus (38 str.). Taip pat įtvirtinta nacionalinių institucijų, visų pirma, konkurencijos tarnybų, pareiga informuoti Komisiją, jei ketinama pradėti tyrimą dėl prieigos valdytojų, o tuo atveju, kai ketinama nustatyti pareigas prieigos valdytojams, – pareiga iš anksto Komisijai perduoti sprendimo projektą (38 str. 2–3 d.).

Neabejotina, kad svarbų vaidmenį įgyvendinant SRA turės ir privatus įgyvendinimo mechanizmai. Nors Komisija turi išimtinę kompetenciją suteikti įmonei prieigos valdytojo statusą taikant SRA 3 straipsnį, tačiau jau suteikus šį statusą SRA 5–6 straipsniuose įtvirtintos nuostatos galės būti taikomos tiesiogiai. Atitinkamai, SRA 39 straipsnyje nustatyti bendradarbiavimo su nacionaliniais teismais mechanizmai, modeliuoti pagal reglamento 1/2003 15–16 straipsnius. Atsižvelgiant į ES teisės viršenybės principą, nacionaliniai teismai neturės teisės priimti sprendimų, kurie prieštarautų pagal SRA priimtiems Komisijos sprendimams, o kilus abejonių dėl tokių sprendimų teisėtumo, galės pateikti prejudicinį

⁴³ Ši sąvoka apibrėžta Europos elektroninių ryšių kodekso (direktyva 2018/1972) 2 str. 7 p. ir atitinkamai Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo 3 str. 75 p.

⁴⁴ Žr. Komisijos komunikatą: Gairės dėl Susijungimų reglamento 22 straipsnyje nustatyto klausimų perdavimo mechanizmo taikymo tam tikrų kategorijų byloms (2021/C 113/01), taip pat 2022 m. liepos 13 d. Bendrojo Teismo sprendimą byloje T-227/21 *Illumina prieš Komisiją*, EU:T:2022:447.

klausimą ESTT, taikydami *Foto-Frost*⁴⁵ sprendime įtvirtintus principus. Nacionaliniai teismai taip pat turi vengti priimti sprendimus, kurie galėtų prieštarauti sprendimams, kuriuos Komisija ketina priimti pagal SRA pradėtosiose procedūrose⁴⁶.

3. SPA ir SRA kaip du bendro skaitmeninės erdvės reglamentavimo ramsčiai

SPA ir SRA turi nemažai bendrų bruožų, kurie pagrindė lygiagrečių jų priėmimą ir taikymą. Abiem teisės aktais kuriama ES vidaus rinka, t. y. vidaus sienų neturinti erdvė, kurioje užtikrinamas laisvas prekių ir paslaugų judėjimas ir įsisteigimo laisvė (SESV 26 straipsnis bei Protokolas Nr. 27 dėl vidaus rinkos ir konkurencijos). Skaitmeninių paslaugų rinkos reglamentavimas ES lygiu atrodo logiškas žingsnis, nes internetas ir su juo susijusios paslaugos turi transnacionalinį pobūdį, o didžiosios interneto platformos daro įtaką visos ES ekonomikai. Pabrėžtina, kad vidaus rinkos sąvoka yra labai talpi – ji apima tiek dėl nacionalinio reglamentavimo kylančių kliūčių pašalinimą, kurio siekiama priėmus SPA, tiek ir sąžiningos konkurencijos sąlygų sukūrimą, kurio siekiama SRA. Kita vertus, analizuojant SPA ir SRA tikslus, svarbu įsisąmoninti ir jų skirtumus. SPA nuostatomis siekiama sukurti „saugios, nuspėjamos ir patikimos interneto aplinkos taisykles, kuriomis sudaromos palankesnės sąlygos inovacijoms ir kuriose veiksmingai apsaugomos Chartijoje įtvirtintos pagrindinės teisės, įskaitant vartotojų apsaugos principą“ (SPA 1 str. 1 d.). Šis tikslas orientuotas į paslaugų gavėjų teisių apsaugą, įskaitant vartotojų apsaugą. Jį įgyvendinant, visų pirma, reglamentuojamos priemonės, kurias paslaugų teikėjai privalo taikyti moderuodami turinį, siekdami sumažinti neteisėtos informacijos matomumą ir prieinamumą. O SRA iš esmės siekiama užtikrinti, kad atviros ir sąžiningos konkurencijos sąlygos būtų išlaikytos skaitmeninių paslaugų sektoriaus rinkose, kuriose veikia didelę ekonominę galią turinčios įmonės, kontroliuojančios prieigą prie šių rinkų (prieigos valdytojai).

Kitas svarbus abiem analizuojamiems teisės aktams būdingas aspektas – siekis apsaugoti ES vertybes, ypač pagrindinių teisių įgyvendinimą skaitmeninėje erdvėje. SPA tiesiogiai skirtas paslaugų gavėjų pagrindinėms teisėms teikiant skaitmenines paslaugas sustiprinti, tai vienas iš pagrindinių jo tikslų. Tačiau bendresniu požiūriu prie šio tikslo įgyvendinimo prisideda ir SRA.

Ekonominių santykių srityje taikytini pamatiniai principai negali nesiderinti su kitomis bendrosiomis konstitucinėmis vertybėmis, todėl ūkinei veiklai svarbūs ES teisės principai (rinkos ekonomikos, sąžiningos konkurencijos principai) gali būti traktuojami kaip konstitucionalizmo išraiška (Jarukaitis, 2014, p. 27, 29). Šiuo atžvilgiu tiek SPA, tiek SRA siekiama apsaugoti ES pamatinės konstitucines vertybes. Reglamentuojant skaitmeninių paslaugų teikėjų veiklą užtikrinamas pagrindinių teisių įgyvendinimas skaitmeninėje erdvėje, kuris kėlė daug sunkumų dėl globalaus šių paslaugų pobūdžio ir dėl to, kad jų teikimo sąlygas iš esmės suformavo privatūs teisės subjektai, o ne demokratinės valdžios institucijos. Užtikrinant atvirų ir sąžiningų rinkų funkcionavimą įgyvendinama ūkinės veiklos laisvė (ES pagrindinių teisių chartijos 16 straipsnis), taip pat stiprinami atviros, pliuralistinės demokratinės visuomenės pagrindai.

Taigi, SPA ir SRA kartu įtvirtina bendrą skaitmenines paslaugas reglamentuojančių ES teisės normų visumą, savitą skaitmeninių paslaugų kodeksą. Gal kiek perdėtai kai kurių autorių šie du aktai pavadinti skaitmeninių paslaugų teisinio reguliavimo „koperniška revoliucija“ (Andriychuk, 2021, p. 262) ar Europos Sąjungos „skaitmeninė konstitucija“ (van Hoboken, 2022). Kita vertus, taip apibūdinant naująjį

⁴⁵ Žr. ESTT 1987 m. spalio 22 d. sprendimo *Foto-Frost*, 314/85, EU:C:1987:452, 12–20 punktus.

⁴⁶ Žr. ESTT 1991 m. vasario 28 d. sprendimo *Delimitis*, C-234/89, EU:C:1991:91, 47 punktą ir 2000 m. gruodžio 14 d. sprendimo *Masterfoods ir HB*, C-344/98, EU:C:2000:689, 51 punktą, taip pat 2021 m. lapkričio 11 d. sprendimo *Stichting Cartel Compensation ir Equilib Netherlands*, C-819/19, EU:C:2021:904, 56 punktą.

reglamentavimą teisingai įžvelgiamas jo gilesnis aspektas – atsakas į įtaką, kurią didžiųjų interneto platformų veikla daro ne tik visuomenei, bet ir teisiniams procesams. Nors teisės normos taikomos ir veiklai interneto erdvėje, tačiau dėl paties interneto specifikos praktinis jų įgyvendinimas susiduria su daugeliu sunkumų. Veiksmingo teisinio reguliavimo spragą ilgainiui užpildė interneto platformų teikėjų sukurtos bendrosios paslaugų teikimo sąlygos ir privatūs ginčo sprendimo mechanizmai, užimdami sritį, kuri tradiciškai priskiriama viešosios teisės normoms ir teismų veiklai. Teisės normų vietą užėmė platformų kuriamas reglamentavimas (angl. „*platform-based regulation*“) (De Gregorio, 2019, p. 73, Pollicino, 2021). Tokia situacija problemiška daugeliu aspektų – visuomeniniai santykiai turi būti reglamentuojami demokratiškais teisėkūros procesais ir vadovaujantis teisės viešpatavimo principu, o ne formuojami privačių, kad ir didelę ekonominę galią turinčių įmonių. ES teisėje siekiama išspręsti šią problemą, įtvirtinant kompleksines nuostatas, siekiančias užtikrinti teisės viešpatavimo principo ir pagrindinių teisių įgyvendinimą skaitmeninėje erdvėje. Šiuo požiūriu naujasis reglamentavimas, nors įtvirtintas ES antrinės teisės aktuose, gali būti vertinamas kaip konstitucionalizacijos procesas ar bent jau „konstitucinė strategija“ (De Gregorio, 2022, p. 67). Kita šio proceso išraiška – neseniai Europos Komisijos parengtas Skaitmeninių teisių ir principų deklaracijos projektas, rodantis siekį ateityje suformuluoti šiai teisės sričiai būdingus teisės principus.

Savo ruožtu, vertinant SRA sunku išvengti klausimo dėl šio akto sąsajų su ES konkurencijos teise. Nors SRA įtvirtina ūkinės veiklos reguliavimo teisinės priemonės, kurios tiek pagal savo teisinį pagrindą (SESV 114 str.), tiek pagal reglamentavimo pobūdį (*ex ante*, tiesiogiai taikomos pareigos) skiriasi nuo SESV 101–102 straipsniuose įtvirtintų konkurencijos teisės nuostatų, neabejotina, kad SRA tikslai ir jame įtvirtintų pareigų turinys labai artimi konkurencijos teisei, o praktikoje SRA nuostatos bei SESV 101–102 straipsniai bus tikriausiai taikomi lygia greta. Iki šiol tokia lygiagretaus konkurencijos ir reguliacinės teisės taikymo situacija buvo būdinga kai kurių ūkinės veiklos sričių sektoriniame reglamentavime, pavyzdžiui, transporto, energetikos ar telekomunikacijos įmonių veiklos reglamentavimui. O SRA pagal savo pobūdį yra platesnė reglamentavimo priemonė, taikoma bet kokio pobūdžio pagrindinėms platformos paslaugoms, teikiamoms skaitmeninėje erdvėje, todėl taikant šį teisės aktą laukia didesni iššūkiai, nei taikant tradicinį sektorinį reglamentavimą (Larouche, de Streel, p. 544). Skirtingai nuo kitų ES teisėje įtvirtintų reguliavimo mechanizmų, SRA bus taikoma skirtingus verslo modelius turinčioms įmonėms, veikiančioms dinamiškai kintančiose rinkose. Atitinkamai, itin svarbios atrodo SRA nuostatos, įtvirtinančios Komisijos įgaliojimus pakeisti 5 ir 6 straipsnius ir nustatyti naujas pareigas prieigos valdytojams, priimančias deleguotąjį aktą (SPA 10 str.).

Apibendrinant reikia pažymėti, kad SPA ir SRA priėmimas neabejotinai pažymi reikšmingą etapą formuojant skaitmeninės erdvės reglamentavimą. Skirtingai nuo W. Gibsono pavaizduotos kibernetinės erdvės, mūsų dienų internetas – aplinka, kurioje veikia įvairios viešųjų ir privačių subjektų taikomos normos, susidaro skirtingos „norminės geometrijos“, savita „reglamentavimo mozaika“ (*Regelungsmozaik*) (Kettemann, 2021, p. 48). ES teisės atsakas į iššūkius, susijusius su tokios aplinkos reglamentavimu, pagrįstas ES vertybių sklaida. Tokio požiūrio užuomazgą matoma jau Elektroninės komercijos direktyvoje⁴⁷. Dar ryškiau ši pozicija išdėstyta Komisijos dokumentuose, lėmusiuose šiuo metu vykdomą reformą⁴⁸.

⁴⁷ Direktyvos 2000/31 3 konstatuojamoji dalis („Bendrijos teisė ir Bendrijos teisinės santvarkos bruožai yra gyviškai svarbus turtas, suteikiantis galimybę Europos piliečiams ir operatoriams, nepaisant sienų, naudotis visomis galimybėmis, kurias teikia elektroninė komercija“).

⁴⁸ Pavyzdžiui: „skaitmeninės technologijos ateities nuspėti negalime, tačiau Europos vertybės ir etikos taisyklės, taip pat socialinės ir aplinkos apsaugos normos turi galioti ir skaitmeninėje erdvėje“ (Europos skaitmeninės ateities formavimas, 2020); „skaitmeninė transformacija turėtų būti grindžiama Europos vertybėmis ir teisės aktais. Tuo siekiama užtikrinti, kad Sąjungos vertybės ir jos teisės aktais užtikrinamos asmenų teisės ir laisvės būtų gerbiamos ir stiprinamos tiek realiaje gyvenime, tiek internete“ (Skaitmeninių teisių ir principų deklaracijos projektas, 2022).

Vertybių užtikrinimu pagrįstas požiūris į skaitmeninės erdvės reglamentavimą atitinka ir ES valstybių narių teisinę tradiciją. Pažymėtina, kad taip pat Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama įstatymų leidėjo pareiga santykius, susijusius su informacijos ieškojimu, gavimu ir skleidimu, įstatymais reguliuoti taip, kad, viena, būtų užtikrinta informacijos laisvė ir, kita, įgyvendinant informacijos laisvę nebūtų pažeidžiamos konstitucinės vertybės, kad jos būtų apsaugotos ir apgintos (2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, byla Nr. 19/04). Vertybėmis pagrįsto reglamentavimo koncepcija turi ir išorinį matmenį. Europos Sąjunga pirmoji pasaulyje įtvirtino kompleksinį skaitmeninių paslaugų reglamentavimą, kartu išplėsdama jo taikymą trečiojoje valstybėje įsisteigusiems paslaugų teikėjams, jei šie siūlo savo paslaugas Sąjungoje. Žvelgiant iš šios perspektyvos, SPA ir SRA, panašiai kaip prieš keletą metų BDAR, gali būti vertinami kaip siekis daryti įtaką tarptautiniams interneto platformų veiklos teisinio reglamentavimo standartams.

Išvados

1. Du glaudžiai susiję 2022 m. priimti Europos Sąjungos reglamentai – Skaitmeninių rinkų aktas ir Skaitmeninių paslaugų aktas – užbaigia prieš keletą metų pradėtą ES skaitmeninių paslaugų reglamentavimo reformą, kuria siekiama dvejų glaudžiai susijusių tikslų: pirmą, sukurti saugią skaitmeninę erdvę, kurioje būtų užtikrinta žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga, ir, antra, užtikrinti atvirą konkurenciją ir sąžiningų rinkų veikimą. Žvelgiant plačiau, horizontalaus, bendro teisinio reglamentavimo sukūrimas neabejotinai prisidės prie teisinio tikrumo ir stabilės, geresnių verslo sąlygų sukūrimo teikiant skaitmenines paslaugas Europos Sąjungos vidaus rinkoje. Abu aptariami teisės aktai turi nemažai bendrų bruožų, tačiau jų tikslai ir turinys skiriasi. Vienas iš bendriausių SPA siekiamų tikslų – sukurti saugesnę interneto aplinką, ES lygiu priimtomis nuostatomis reglamentuojant klausimus, kurie iki tol iš dalies buvo palikti paslaugų teikėjų nuožiūrai, „minkštojo“ reguliavimo priemonėms ir savireguliacijos mechanizmom. Šiuo požiūriu SPA įžengia į sritį, kurioje pasauliniu mastu veikiančios interneto platformos jau buvo suformavusios savo turinio moderavimo ir ginčų sprendimo strategiją, savitą platformų kuriamą reglamentavimą („*platform-based regulation*“).
2. SPA atlieka dvejopą vaidmenį. Viena, šis aktas perima Elektroninės komercijos direktyvos nuostatas dėl tarpininkavimo paslaugų teikėjų atsakomybės ribojimo, papildydamas šias nuostatas keletu naujų sprendimų ir atsižvelgdamas į ESTT išplėtotą jurisprudenciją dėl šių nuostatų taikymo. Kita, SPA įtvirtina visiškai naują skaitmeninių paslaugų reglamentavimo modelį, nustatydamas laipsniškai griežtesnias pareigas, pritaikytas įvairioms paslaugų teikėjų kategorijoms, taip pat įveddamas didžiausiems paslaugų teikėjams taikomus priežiūros mechanizmus, apimančius periodinį rizikos vertinimą, nepriklausomą auditą ir valdžios institucijų bei mokslininkų prieigą prie duomenų. SPA įtvirtintas paslaugų teikėjų skirstymas į penkias kategorijas leidžia atsižvelgti į atitinkamų paslaugų pobūdį, taip pat proporcingai išdėstyti su naujomis pareigomis susijusią našą. Daugelis SPA nustatytų bendrųjų, plačioms paslaugų teikėjų grupėms taikomų pareigų yra informacinio bei procedūrinio pobūdžio, pavyzdžiui, pareiga teikti skaidrumo ataskaitas, nustatyti pranešimo ir veiksmų mechanizmus bei įdiegti skundų nagrinėjimo sistemą. O griežtesni veiklos priežiūros mechanizmai taikomi palyginti siaurai didžiausiųjų paslaugų teikėjų kategorijai, labai didelių interneto platformų ir interneto paieškos sistemų teikėjams, kurių veikla susijusi su sistemine rizika dėl neteisėto turinio sklaidos, poveikio pagrindinėms teisėms, demokratiniams procesams, visuomenės sveikatai ir viešajai tvarkai.
3. SRA iš esmės siekiama užtikrinti, kad atviros ir sąžiningos konkurencijos sąlygos būtų išlaikytos skaitmeninių paslaugų sektoriaus rinkose, kuriose veikia prieigos valdytojai – didelę ekonominę

galią turinčios įmonės, kontroliuojančios priėgą prie šių rinkų. Atitinkamai, vertinant SRA sunku išvengti klausimo dėl šio akto sąsajų su ES konkurencijos teise. Nors SRA įtvirtintų pareigų turinys ir jo tikslai artimi konkurencijos teisei, vis dėlto SRA įtvirtina ūkinės veiklos reguliavimo teises priemones, kurios tiek pagal savo teisinį pagrindą, tiek pagal reglamentavimo pobūdį skiriasi nuo SESV 101–102 straipsniuose įtvirtintų konkurencijos teisės nuostatų.

4. Abiejuose aptariamuose teisės aktuose įtvirtinti specifiniai įgyvendinimo mechanizmai. Taikant SRA pagrindinis vaidmuo skirtas Europos Komisijai. SPA įgyvendinimo sistema apima tiek nacionalinį (skaitmeninių paslaugų koordinatoriai), tiek ir ES lygmenį (Europos Komisija), o koordinavimą tarp jų užtikrina Skaitmeninių paslaugų valdyba. Be šių institucijų, neabejotinai svarbus vaidmuo aiškinant ir taikant naująjį reglamentavimą teks ir ES Teisingumo Teismui bei nacionaliniams teismams, taip pat privataus įgyvendinimo mechanizmams.
5. Europos Sąjungos skaitmeninės erdvės reglamentavimo reformą skatino ne tik siekis sustiprinti vidaus rinkos veikimą, bet ir vertybėmis pagrįsto reglamentavimo koncepcija, kuria siekiama skaitmenines paslaugas reguliuoti taip, kad interneto erdvėje būtų apsaugotos ir apgintos pagrindinės teisės, veiktų sąžiningos konkurencijos mechanizmai. Kadangi Europos Sąjungoje priimtas reguliavimas bus taikomas ir trečiojoje valstybėse įsisteigusiems paslaugų teikėjams, jei šie siūlo savo paslaugas Sąjungoje, tikėtina, kad SPA ir SRA taikymas turės įtakos formuojant ir tarptautinius interneto platformų veiklos reguliavimo standartus.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

- 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) (*OL L* 178, 2000 7 17, p. 1).
- 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (*OL L* 1, 2003 1 4, p. 1).
- 2004 m. balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 773/2004 dėl bylų nagrinėjimo Komisijoje pagal Sutarties 81 ir 82 straipsnius tvarkos (*OL L* 123, 2004 4 27, p. 18).
- 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas) (*OL L* 119, 2016 5 4, p. 1).
- 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1808, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytam tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva) (*OL L* 303, 2018 11 28, p. 69).
- Direktyva (ES) 2018/1972, kuria nustatomas Europos elektroninių ryšių kodeksas 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (*OL L* 1, 2003 1 4, p. 1).
- 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/790 dėl autorių teisių ir gretutinių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 96/9/EB ir 2001/29/EB (*OL L* 130, 2019 5 17, p. 92).
- 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2019/2161/1150 dėl verslo klientams teikiamų internetinių tarpininkavimo paslaugų sąžiningumo ir skaidrumo didinimo (*OL L* 186, 2019 7 11, p. 57).
- 2019 m. lapkričio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES), kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/6/EB, 2005/29/EB ir 2011/83/ES, kiek tai susiję su geresniu Sąjungos vartotojų apsaugos taisyklių vykdymo užtikrinimu ir modernizavimu (*OL L* 328, 2019 12 18, p. 7).
- 2021 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/784 dėl teroristinio turinio sklaidos internete klausimo sprendimo (*OL L* 172, 2021 5 17, p. 79).
- 2022 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2022/1925 dėl atvirų konkurencijai ir sąžiningų skaitmeninio sektoriaus rinkų, kuriuo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2019/1937 ir (ES) 2020/1828 (Skaitmeninių rinkų aktas) (*OL L* 265, 2022 10 12, p. 1).
- 2022 m. spalio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2022/2065 dėl bendrosios skaitmeninių paslaugų rinkos, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2000/31/EB (Skaitmeninių paslaugų aktas) (*OL L* 277, 2022 10 27, p. 1).

Specialioji literatūra

- Aleksejev, M. (2019). Chartijos pagrindinės teisės – teisės į veiksmingą teisminę gynybą turinys: lyginamieji aspektai teisiniame Europos kontekste. Iš: *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas supra- ir nacionaliniu lygmenimis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 99–148.
- Andriychuk, O. (2021). Shaping the new modality of the digital markets: the impact of the DSA/DMA proposals on inter-platform competition. *World Competition*, 44(3), 261–286, <https://doi.org/10.54648/woco2021017>
- Baltrimas, J. (2022). Teisinio argumentavimo ypatumai bylose dėl interneto tarpininkų atsakomybės. *Teisė*, 123, 50–62, <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.123.4>
- Ezrachi, A., Modrall, J. (2019). Rising to the challenge – competition law and the digital economy. *Competition Law International*, 15(2), 117–126.
- Ezrachi, A., Maurice, E. (2022). *Stucke, How Big-Tech Barons Smash Innovation – and How to Strike Back*. Harper Collins.
- Frantziou, E. (2015). The Horizontal Effect of the Charter of Fundamental Rights of the EU: Rediscovering the Reasons for Horizontality. *European Law Journal*, 21(5), 657–679, <https://doi.org/10.1111/eulj.12137>
- De Gregorio, G. (2019). From constitutional freedoms to the power of the platforms: protecting fundamental rights online in the algorithmic society. *European Journal of Legal Studies*, 11(2), 65–103.
- De Gregorio, G. (2022). *Digital constitutionalism in Europe. Reframing Rights and Powers in the Algorithmic Society*, Cambridge University Press.
- Jarukaitis, I. (2014). Europos Sąjungos ekonominė konstitucija kaip papildoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos dimensija: tyrimų kontūrai. *Teisės problemos*, 2(84), 26–97.
- Katsh, E. M. (1993). Law in a Digital World: Computer Networks and Cyberspace. *Villanova Law Review*, 38(2), 403–485.
- Kettemann, M. C. (2020). *The Normative Order of the Internet A Theory of Rule and Regulation Online*. Oxford University Press.
- Larouche, P., de Streeel, A. (2021). The European Digital Markets Act: A Revolution Grounded on Traditions. *Journal of European Competition Law & Practice*, 12(7), 542–560, <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpab066>
- Pollicino, O. Digital Private Powers Exercising Public Functions: The Constitutional Paradox in the Digital Age and its Possible Solutions, ECHR documents [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://echr.coe.int/Documents/Intervention_20210415_Pollicino_Rule_of_Law_ENG.pdf [žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.].
- Spano, R. (2017). Intermediary Liability for Online User Comments under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*, 17(4), 665–679, <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngx001>
- Žaltauskaitė-Žalimienė, S. (2019). Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas aiškinant ir ginant individualias teises. Iš: *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas supra- ir nacionaliniu lygmenimis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 17–53.

Teismų praktika

- EŽTT, 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją*, CE:ECHR:2015:0616JUD006456909.
- EŽTT, 2016 m. vasario 2 d. sprendimas *Magyar Tartalomzolgáltatók Egyesület and Index.hu zrt prieš Vengriją*, CE:ECHR:2016:0202JUD002294713.
- ESTT, 2010 m. kovo 23 d. sprendimas *Google France*, C-236/08 iki C-238/08, EU:C:2008:389.
- ESTT, 2011 m. liepos 12 d. sprendimas *L'Oréal (eBay)*, C-324/09, EU:C:2011:474.
- ESTT, 2011 m. lapkričio 24 d. sprendimas *Scarlet Extended*, C-70/10, EU:C:2011:771.
- ESTT, 2016 m. rugsėjo 15 d. sprendimas *Mc Fadden*, C-484/14, EU:C:2016:689.
- ESTT, 2019 m. spalio 3 d. sprendimas *Glawischnig-Piesczek (Facebook Ireland)*, C-18/18, EU:C:2019:821.
- ESTT, 2021 m. birželio 22 d. sprendimas *YouTube*, C-682/18 ir C-683/18, EU:C:2021:503.
- ESTT, 2022 m. balandžio 26 d. sprendimas *Lenkija prieš Parlamentą ir Tarybą*, C-401/19, EU:C:2022:297.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, byla Nr. 19/04.

Kiti šaltiniai

- 2018 m. kovo 1 d. Komisijos rekomendacija dėl veiksmingų kovos su neteisėtu turiniu internete priemonių (C(2018) 1177, OL L 63, 2018 3 6, p. 50).
- European Commission, Communication: Shaping Europe's digital future (2020) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/publications/communication-shaping-europes-digital-future_en [žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.].
- European Commission, Impact assessment of the Digital Markets Act (2020) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/impact-assessment-digital-markets-act> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.].
- European Commission, Impact assessment of the Digital Services Act (2020) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/impact-assessment-digital-services-act> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.].
- Europos Komisijos komunikatas, Europos deklaracijos dėl skaitmeninio dešimtmečio skaitmeninių teisių ir principų parengimas (Briuselis, 2022 01 26, COM/2022/27).

New European Union's Regulatory Framework of the Digital Space: the Digital Markets Act and the Digital Services Act

Saulius Lukas Kalėda

(Vilnius University)

S u m m a r y

This article analyses two recent EU regulations fundamental for the evolution of the EU's digital single market—the Digital Markets Act and the Digital Services Act. It explores the key novel aspects of this EU regulatory framework by putting them in the context of the legislative history, existing case law, and the unfolding legal doctrine. The analysis discusses mutual relationship between the two instruments, their specific, respective implementation mechanisms, and the legal issues pertaining to their future application. The ambitious reform of Union's digital services, embodied by the analysed instruments, is aimed at two closely intertwined objectives: on the one hand, to create a secure online space where fundamental rights are effectively protected and, on the other hand, to ensure contestable and fair markets for digital services. More broadly, the creation of such a horizontal, uniform legal framework will contribute to the creation of a more robust and competitive framework for the provision of digital services in the EU's internal market.

Naujoji Europos Sąjungos skaitmeninės erdvės reglamentavimo sistema: Skaitmeninių rinkų aktas ir Skaitmeninių paslaugų aktas

Saulius Lukas Kalėda

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje analizuojami du neseniai priimti ES reglamentai, itin reikšmingi ES bendros skaitmeninės rinkos raidai – Skaitmeninių rinkų aktas ir Skaitmeninių paslaugų aktas. Taip pat nagrinėjami pagrindiniai nauji ES skaitmeninių paslaugų teisinio reguliavimo sistemos aspektai, vertinant juos teisėkūros proceso, teismų praktikos ir teisinės doktrinos kontekste. Aptariamos abiejų teisės aktų sąsajos, specifiniai jų įgyvendinimo mechanizmai, taip pat kai kurie su jų ateities taikymu susiję teisiniai klausimai. Ambicinga ES skaitmeninių paslaugų reglamentavimo reforma siekiama dviejų glaudžiai susijusių tikslų: viena, sukurti saugią interneto erdvę, kurioje būtų veiksmingai saugomos pagrindinės teisės, ir, kita, užtikrinti konkurencingas ir sąžiningas skaitmeninių paslaugų rinkas. Žvelgiant plačiau, horizontalaus, bendro teisinio reglamentavimo sukūrimas padės pagrindus veiksmingesnei skaitmeninių paslaugų reglamentavimo sistemai ES vidaus rinkoje.

Saulius Lukas Kalėda yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto absolventas, Bonos universiteto Europos studijų magistras, socialinių mokslų (teisės) daktaras (2002 m.), Jogailos universiteto (Krokuva) vizituojuantis dėstytojas (nuo 2013 m.). 2004–2017 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisės referentas. Autoriaus akademinės interesų sritys apima įvairias Europos Sąjungos institucinės ir procesinės teisės temas, taip pat informacinių technologijų ir elektroninės komercijos teisę. Jo straipsniai publikuoti *European Law Journal*, *European Law Review* bei *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*. Šiuo metu autorius yra Europos Komisijos teisės tarnybos narys.

Saulius Lukas Kalėda is a graduate of the Faculty of Law of Vilnius University, Master of European Studies (University of Bonn), PhD in Law (2002), visiting professor at the Jagiellonian University (Cracow). In 2004–2017, Référendaire at the Court of Justice of the European Union. The author's academic interests cover a wide range of topics of EU institutional and procedural law, as well as information technology and e-commerce law. His articles appeared in *European Law Journal*, *European Law Review* and *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*. The author is currently a Member of the Legal Service of the European Commission.